

- створення механізмів нагляду (контролю) з боку уповноваженого органу з питань захисту персональних даних (Державної служби України з питань захисту персональних даних) за дотриманням правоохоронними органами встановлених законом вимог щодо обробки персональних даних;

- запровадження механізмів контролю з боку громадськості за обробкою персональних даних через уповноважений орган з питань захисту персональних даних.

Важливим аспектом також залишається приведення законодавства, яке регламентує діяльність правоохоронних органів України, у відповідність до Закону України «Про захист персональних даних».

Відповідно до статті 2 Закону володілець бази персональних даних – фізична або юридична особа, якій законом або за згодою суб'єкта персональних даних надано право на обробку цих даних, яка затверджує мету обробки персональних даних у цій базі даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом. Загальні та особливі вимоги щодо обробки персональних даних визначені в статтях 6 та 7 Закону. Відповідно до вимог Закону персональні дані, отримані в ході роботи правоохоронних органів, повинні бути точними, достовірними і в разі необхідності – оновлюватися. Склад та зміст персональних даних мають бути відповідними та не надмірними стосовно визначеної мети їх обробки. Також відповідно до статті 6 Закону мета обробки персональних даних має бути сформульована в законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володілця бази персональних даних. Обробка персональних даних має здійснюватися для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, в порядку, встановленому законодавством. Захист персональних даних покладається на володілця бази персональних даних. На дії володілця бази персональних даних поширюються усі вимоги щодо захисту персональних даних від незаконної обробки, а також від незаконного доступу до них.

Отже, законодавство, що регламентує діяльність правоохоронних органів, обов'язково повинно враховувати:

- чітку мету обробки персональних даних у базі персональних даних (наприклад, з метою забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів тощо);

- склад персональних даних (наприклад, прізвище, ім'я, по батькові (інші імена, псевдоніми, прізвиська), дата і місце народження, національність, стать, обставини здійснення або підготовки до вчинення злочинів, засоби здійснення злочинів, підозрюване членство у злочинній групі тощо);

- процедури обробки персональних даних у базах персональних даних з урахуванням специфіки обробки персональних даних у сфері правоохоронної діяльності.

Література: 1. Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних // www.rada.gov.ua 2. Закон України «Про захист персональних даних» // www.rada.gov.ua 3. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних / В. М. Брижко, А. І. Радянська, М. Я. Швець. – К.: Тріумф, 2006. – 256 с.

УДК 351.745.7:343.9:007

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ В НАУКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ЦИКЛУ У СВІТЛІ БУТСТРАП-КОНЦЕПЦІЇ

Дарія Прокоф'єва-Янчиленко

Служба безпеки України

Анотація: Стаття присвячена питанням інформаційного детермінізму в науках кримінального циклу (кримінальному праві, кримінології, криміналістиці тощо), які пропонується розглядати з точки зору концепції бутстрапу, застосованої до феномену злочинності.

Summary: The article is devoted to the problem of doctrine of informational necessity in the sciences of criminal cycle (criminal law, criminology, criminalistics etc.), which is offered for consideration in a context of the bootstrap-concept, applied to the phenomenon of criminality.

Ключові слова: Детермінізм, причинність, інформація, інформаційний зв'язок, інформаційна безпека, кримінологічна безпека, злочинність, бутстрап, система, суспільство.

І Вступ

«Після військової глобальної небезпеки над людством висять дві інші: екологічна і кримінальна» – так наприкінці 90-х років минулого століття писав відомий російський кримінолог В. Лунєєв [1]. За останні 15 років мало що змінилось, і відповідна тенденція не лише збереглась, але й набула загрозливих обрисів, що

зумовлює визнання злочинності однією з найбільш істотних загроз національній безпеці на загальнодержавному та міжнародному рівні. В свою чергу, це вимагає нових підходів у дослідженні злочинності та її конкретизованих проявів, а також нових стратегій протидії зазначеним негативним явищам.

На сьогодні науки кримінального циклу накопичили в своєму арсеналі безліч концептуальних ідей щодо поняття злочинності, її причин та умов, особистості злочинця, механізму злочину та особливостей його відображення тощо, аналізуючи відповідні явища в контексті детермінаційних процесів згідно зі своїми завданнями та предметом. Водночас, ці результати лишаються взаємноізолюваними та недостатніми для досягнення спільної мети наук кримінального циклу та правоохоронної практики. Тож ця стаття має на меті за допомогою нетрадиційного філософського підґрунтя – бутстрап-концепції – дослідити специфіку інформаційного детермінізму та окреслити новий системний підхід до пізнання природи злочинності, а також закономірностей реалізації і відображення механізму злочину, який надалі може визначити й нові шляхи досягнення стратегічної мети – забезпечення кримінологічної безпеки особи, держави, суспільства та навколишнього природного середовища.

II Результати досліджень

Детермінізм (лат. *determinare* – визначати, обмежувати) – філософське вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок і взаємозумовленість предметів, явищ та процесів матеріального й духовного світу. Родоначальником детермінізму вважають Демокрита, який бачив завдання пізнання в тому, щоб довідатися причину кожного явища та процесу. Подальший розвиток і обґрунтування концепції детермінізму було дано природознавством і філософією нового часу.

У науці принцип детермінізму має винятково важливе значення й може бути сформульований у такий спосіб:

- закономірності об'єктивно існують, вони доступні пізнанню й можуть бути описані;
- будь-яке явище підпорядковується закономірностям і повністю ними обумовлюється.

При цьому детермінізм не зводиться виключно до причинної обумовленості явищ, включаючи в себе як причинну (каузальну) детермінацію, так і відносини між взаємозалежними явищами, які не мають причинного характеру (функціональний зв'язок, зв'язок станів, структурна детермінація тощо) [2]. Як справедливо відзначав М. Князев, «неможливо дати вичерпний перелік непричинних зв'язків детермінації хоча б тому, що наука в міру свого розвитку відкриває все нові й нові види причинної й непричинної детермінації» [3, С. 32].

Загальний характер взаємозумовленості явищ матеріального й духовного світу відповідно зумовлює й постійний інтерес до проблем детермінізму та причинності в рамках кожної науки. Не є винятком в цьому й науки кримінального циклу, передусім – кримінологія й кримінальне право.

Погляди вчених на природу детермінізму та причинності в праві різняться – від категоричного твердження про необхідність виходити виключно з їх філософського розуміння [4 – 7] до визнання існування специфічного правового детермінізму та причинності [8 – 11]. В будь-якому випадку, кримінологія наразі опікується проблемами детермінант злочинності переважно на загальносоціальному рівні, а кримінальне право цікавить причинно-наслідковий зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками. У контексті криміналістики інтерес становлять особливості відображення події злочину у зовнішньому середовищі, а для теорії й практики оперативно-розшукової діяльності важливим є механізм породження наслідків причиною і так само особливості його відображення. Це викликано не відмінністю у філософських платформах дослідження, а використанням критерію прагматизму в дослідженні взаємозв'язків, адже складні об'єкти пізнання не можуть бути адекватно відображені виключно в одній системі уявлень з урахуванням багатоманітності детермінант, що зумовлюють одне й те ж явище [12 – 14].

Необхідно зауважити, що позитивні досягнення наук кримінального циклу у пізнанні закономірностей детермінізму, здобуті в результаті досліджень в рамках «систем координат», що визначені їх завданнями, на жаль, на практиці не корелюються між собою та не вирішують головного їх спільного завдання – не дозволяють достовірно пізнати природу злочинності та виявити причини вчинення конкретного злочину конкретною людиною, а також унеможливити вчинення конкретного злочину. Наразі ж саме ефективність вирішення цього завдання визначає напрямки та «обсяг» робіт як для науки, так і для практичної діяльності у відповідних галузях.

Водночас виникає цілком логічне запитання – чи простежуються такі закономірності взаємозв'язку, що є спільними для злочинності в цілому та її конкретизованих проявів, які, відповідно, можуть бути використані у системній протидії злочинності. Тобто, в даному випадку мова йде про такі закономірності, що можуть бути досліджені в рамках іншої «системи координат» – виходячи із завдань забезпечення кримінологічної безпеки [15 – 17].

Для того, щоб віднайти відповідь на це питання, варто не лише змінити «систему координат», застосувавши критерій прагматичності, але й переглянути світоглядний базис. Спершу спробуємо відмовитись від марксистсько-ленінського світогляду, однак не від діалектичного способу пізнання! Такий світогляд досі продовжує лишатися панівним у юридичній науці на пострадянському просторі. Доцільно звернутись, наприклад, до ідей бутстрапу (англ. *bootstrap* – взуттєве «вущко», «петля» [18], «шнування», початкове завантаження [19], самоналаштування, розкрутка [20]), вперше запропонованих американським фізиком-ядерником Дж. Чу наприкінці 60-х років минулого століття [21], які наразі не втратили своєї актуальності і вже вийшли за межі фізики та активно використовуються природничими та суспільними науками.

Унікальне явище нелокальності наштовхнуло вчених на думку, що світобудова не може зводитися до яких-небудь фундаментальних, елементарних кінцевих одиниць, таким як елементарні частки або фундаментальні поля. Відповідно, з'явилася гіпотеза про те, що світобудову слід сприймати як комбінацію певних типів взаємин між певними групами об'єктів. Дж. Чу і його колеги розробили на основі бутстрап-гіпотези повну теорію субатомних часток і більш загальну філософію природи.

Філософія бутстрапу стала кульмінаційним виявом того способу світосприйняття, який свого часу було покладено В. Гейзенбергом в основу квантової теорії, що постулювала загальний сутнісний взаємозв'язок усіх явищ, і набув свого динамічного змісту в теорії відносності та був сформульований у термінах ймовірностей реакцій у теорії S-матриці [21 – 22]. Філософія бутстрапу не визнає жодних фундаментальних матеріальних сутностей, що робить її не лише одним з найбільш перспективних напрямків сучасної фізики, але й однією з найглибших філософських систем. Бутстрап фактично виражає ідею “всього в усьому” та ідею “частини, що містить ціле”, які характерні для східної філософії. Модель бутстрапу передбачає повну самоузгодженість, а також взаємообумовленість частин та цілого і колективну елементарність. Така система реалізується завдяки невизначеній рекурсивності в її організації, що, відповідно, не передбачає жодної лінійної ієрархії системних рівнів, яка зрештою «завершується» системою неподільних фундаментальних компонентів. Найбільш чітко сутність світоглядних ідей бутстрапу виразив Ф. Капра: «Всесвіт розглядається як мережа взаємопов'язаних подій. Жодна з властивостей тієї чи іншої ділянки мережі не мають фундаментального характеру; всі вони зумовлені властивостями решти ділянок мережі, загальна структура якої визначається універсальною узгодженістю всіх взаємодій» [23].

Філософія бутстрапу не тільки заперечує існування фундаментальних компонентів матерії, але й взагалі відмовляється від використання уявлень про наявність таких фундаментальних засад, якими є закони, принципи й фундаментальна структура матерії. У Всесвіті, що являє собою неподільне ціле, усі прояви якого мінливі, немає місця для однієї стійкої фундаментальної сутності, відповідно – не існує й фундаментальних об'єктів, якими є, наприклад, елементарні частки. Кожна елементарна частка містить у собі всі інші, хоча в той же час вона може бути складовою частиною таких самих «елементарних», але відмінних від неї об'єктів. При цьому вона породжує іншу реальність, яку не можна віднести до звичайних уявлень про простір і час. Таким чином, кожна частина світобудови «містить» у собі всі інші частини і визначає їхні властивості. За такої системи світобудови основну роль відіграють фундаментальні види взаємозв'язків між матеріальними компонентами, а не встановлений статус конкретних матеріальних сутностей, визначених фундаментальними складовими світу, що підкоряються законам, які описують тільки частину цих відносин. Оскільки неможливо відокремити спостережуване від спостерігача, усі процеси і явища, які ми спостерігаємо в цьому світі, є результатом діяльності нашої власної свідомості.

Отже, критеріями нової наукової парадигми, яку зумовлює філософія бутстрапу, є наступні:

1. *Ціле є первинним щодо кожної з його частин. Властивості цілого притаманні кожній з його частин*

У класичній науковій парадигмі (механістичній) завжди вважалося, що в будь-якій складній системі динаміка цілого може бути описана через властивості частин. Відповідно, щоб зрозуміти будь-яку складну систему, її потрібно розбити на частині. При цьому самі частини не можуть бути описані інакше, як тільки за допомогою розщеплення їх на ще більш дрібні частини. Але, якщо цю процедуру продовжувати, ви неминуче прийдете в якийсь момент до фундаментальних «будівельних цеглинок» – елементів, субстанцій, часток тощо – із властивостями, які вже не піддаються поясненню. У новій науковій парадигмі співвідношення між частиною й цілим є більш симетричним – якщо властивості частин вносять певний внесок у наше розуміння цілого, ті ж самі властивості можливо повністю зрозуміти виключно через динаміку цілого. Таким чином, усе світобуття – це взаємозалежні, нероздільні й разом з тим минулі паттерни однієї й тієї ж реальності. Паттерни характеризуються певною стабільністю, і через це привертають увагу суб'єкта пізнання. При цьому, відповідно до запропонованої Д. Бомом концепції “імпліцитного” (англ. – *implicate*), тобто прихованого порядку, уся реальність міститься в кожній з її частин, внаслідок чого утворюється узагальнена голографічна картина реальності [24].

2. Процес є первинним щодо паттерну

Цей критерій нової наукової парадигми стосується переходу від мислення в термінах структури (паттерна) до мислення в термінах процесу. Стара наукова парадигма передбачає, що існують фундаментальні структури (паттерни), а також сили й механізми взаємодії між паттернами – із усього цього й утворюються процеси. У новій парадигмі процес мислиться як первинна категорія, і будь-яка структура, яку спостерігає суб'єкт пізнання, є проявом процесу, що лежить в її основі. Процес набув статусу фундаментального поняття у фізиці завдяки теорії відносності А. Ейнштейна. Визнання того факту, що маса є формою енергії, призвело до виключення з наукового тезауруса таких понять, як матеріальна субстанція й фундаментальна структура. Субатомні частки не складаються з якогось матеріалу: це паттерни енергії. Відповідно, природа субатомних часток принципово динамічна. Спостерігаючи їх, ми ніколи не бачимо ні субстанції, ні будь-якої фундаментальної структури.

3. Спостерігач завжди є учасником досліджуваного процесу

У новій науковій парадигмі уявлення про Всесвіт як машину змінилося картиною взаємозалежного динамічного цілого, частини якого суттєво взаємозалежні й повинні мислитися як паттерни космічного процесу. Для того щоб у такому взаємозалежному павутинні відносин визначити якийсь об'єкт, слід «обірвати» деякі із взаємозв'язків та ізолювати паттерни, які надалі інтерпретуються їх об'єкти. При цьому процес дослідження будь-якого явища природи на однакових правах нерозривно взаємозалежний з усіма іншими процесами у Всесвіті, різні спостерігачі можуть здійснювати дослідження у різний спосіб. Вирішальну роль спостерігача у квантовій фізиці встановив В. Гейзенберг, за визначенням якого неможливо вести мову про природу, не говорячи одночасно із цим про себе [25]. В цьому полягає третій критерій нової парадигми в науковому мисленні, слухний для всіх сучасних наук, який можна назвати переходом від об'єктивної науки до науки епістемної.

4. У природі немає фундаментальних сутностей

Четвертий критерій нової наукової парадигми пов'язаний з відмовою від прадавнього порівняння пізнання з будівництвом, адже філософія бутстрапу відмовляється не тільки від фундаментальних цеглинок матерії, але й взагалі від будь-яких фундаментальних сутностей – фундаментальних констант, законів або рівнянь. Матеріальний всесвіт виглядає як динамічне павутиння взаємозалежних явищ. Жодна з властивостей будь-якої частини цього павутиння не є фундаментальною: усі вони впливають із властивостей інших частин, і загальна узгодженість їх взаємозв'язків визначає структуру всього павутиння. Оскільки спостерігач бачить навколишню реальність як мережу відносин, знання (поняття, моделі, теорії) також утворюють взаємозалежну мережу, що відображає явища, які спостерігаються. У такій мережі немає нічого первинного або вторинного, як не існує й ніякого фундаменту.

5. Опис природи та знання про об'єктивну реальність можуть бути тільки приблизними

Усі чотири критерії нової парадигми в науковому мисленні, які наведені вище, є взаємозалежними. Природа розглядається як внутрішньо взаємопов'язана динамічна мережа відносин, що включає й людину-спостерігача як невід'ємну частину. Усі частини цієї мережі – лише відносно стійкі паттерни. Відповідно, природні явища описуються мережею понять, серед яких жодне не є більш фундаментальним, аніж будь-яке інше, оскільки, досліджуючи природу, спостерігач для вивчення якого-небудь явища змушений обірвати частину зв'язків цього явища з іншим світом, а це незмінно приводить до приблизного опису реальності. Перехід від істини до приблизного опису – дуже серйозний крок для всієї сучасної науки. Картезіанська парадигма ґрунтувалася на вірі у визначеність наукового знання. Нова ж парадигма визнає, що всі наукові поняття й теорії обмежені й приблизні, оскільки вчені мають справи не з істиною як такою, а з обмеженими й приблизними описами реальності.

На думку Д. Чу, автора ідеї бутстрапу, застосування методики бутстрапу для аналізу явищ неодмінно призведе до необхідності відкрито включити людську свідомість у майбутні теорії матерії – «Доведена до свого логічного завершення теорія бутстрапу припускає, що існування свідомості поряд із існуванням усіх інших аспектів природи необхідно для самостійного існування цілого» [23]. Таким чином, в контексті філософії бутстрапу, свідомість являє собою невід'ємний компонент Всесвіту.

Крім Д. Чу, основні ідеї філософії бутстрапу щодо зведення елементарності у природі до відносин, а не до матеріальних об'єктів та провідної ролі свідомості у співвідношенні з матерією поділяються також й іншими вченими (Дж. Бель, В. Гейзенберг, Д. Бом тощо). Перспективність відповідних підходів у пізнанні Всесвіту й Свідомості підтверджується й їх спорідненістю з класичними уявленнями В. Вернадського [26] про ноосферу та теорією синхроністичності К. Г. Юнга [27], а також результатами експериментальних досліджень М. Козирєва [28], В. Казначєєва [29 – 30], Б. Українцеве [31], М. Сано [32] та інших, формуванням нових наукових напрямків на кшталт синергетики, квантової медицини, соціальної екології та екогомології тощо.

Якщо у фізиці концепція бутстрапу поки що не стала провідною парадигмою, зовсім інша картина спостерігається в біології, екології, соціології, психології тощо, адже релятивізм індивідуальної і соціальної картини навколишнього світу та залежність їх від стану суб'єкта пізнання, спільне «створення» соціального світу та опосередкованість його буття буттям людини свідчать про нереальність існування позиції відстороненого спостерігача та відокремленої від нього реальності. Не повинні опинитися осторонь «антикартезіанської революції» і юридичні науки, зокрема науки кримінального циклу. Тож, у контексті завдань нашого дослідження найбільш значущими видаються наступні постулати нової наукової та світоглядної парадигми, які можливо сформулювати за результатами вивчення наукової літератури, присвяченої питанням бутстрап-концепції, навіть не вдаючись до гострої дискусії з приводу обґрунтування первинності інформації над матерією та визначення характеру взаємозв'язку інформації та енергії:

об'єктивна реальність формується не сукупністю незмінних предметів, подій та процесів, а системою взаємозв'язків між предметами, подіями та процесами (бутстрап-система);

свідомість має онтологічне значення, оскільки об'єктивна реальність може бути відділена від суб'єкта пізнання лише умовно, в процесі наукового аналізу; об'єктивна реальність являє собою інформаційну картину Всесвіту, яка є результатом сприйняття Всесвіту множиною суб'єктів пізнання (інформаційних систем [33]), які мають однотипні знаряддя пізнання та однотипні навички у їх використанні;

система взаємозв'язків між предметами, процесами та явищами має інформаційний характер, адже суб'єкт пізнання при здійсненні гносеологічної функції та в ході своєї життєдіяльності оперує інформаційними моделями предметів, подій та процесів, а також взаємозв'язків між ними; безпосередня взаємодія з будь-якими матеріальними елементами завжди має інформаційне опосередкування; перманентне існування взаємозв'язків у соціальному просторі є результатом їх інформаційного характеру;

зміна взаємозв'язків у бутстрап-системі тягне за собою зміну самої системи.

У світлі ідей бутстрап-філософії стає зрозумілим, чому безперспективним є визначення злочинності суто як явища, що: складається з усієї сукупності злочинів, які вчинюються у відповідній державі у визначений період часу [34]; виражається як сукупності діянь, визнаних суспільно небезпечними і кримінально караними у даному суспільстві і в даний період часу [35]; являє собою сукупність різноманітних актів індивідуальної злочинної поведінки [36]; виражається як сукупність злочинів і злочинців [37 – 39], спільнота людей, які вчинили або вчинюють злочини [40], системи суспільно небезпечних діянь [41], системи заборонених кримінальним законом діянь [42 – 44], різновиду людської поведінки, забороненого кримінальним законом, що виражається у пролонговані множини злочинних актів [45], соціального конструкту, інституціалізованого у кримінальному законі, що створюється владою з метою захисту своїх інтересів від посягань [46] тощо. Злочинність не є ані «штучною конструкцією», ані механічною сукупністю злочинів або злочинців, або ж злочинів і злочинців, а так само не становить ієрархічної системи, в якій злочини та злочинці виступають фіксованими «першоелементами» – такий підхід дозволяє проводити лише статистичну оцінку показників злочинності, однак жодним чином не може забезпечити ефективну протидію злочинності та досягнення оптимального рівня кримінологічної безпеки.

Так само, як біосфера (ноосфера), біологічні організми, екосистеми, соціальні системи тощо, злочинність являє собою бутстрап-систему, елементи якої взаємно детермінуються та утворюють із цілим відносно стійку дуальну та таку, що емерджентно виникає, пару, причому будь-які елементи її або існують усі разом, або не існують взагалі [47]. Ці елементи не є однопорядковими (наприклад, злочин і особа, що вчиняє злочин) і об'єднуються між собою нелінійними зв'язками, які забезпечують існування даної бутстрап-системи як об'єкта пізнання та мають інформаційний характер. В свою чергу, злочинність може розглядатися як елемент бутстрап-систем більш високого порядку, наприклад, суспільства. Елементи дуальної пари «суспільство-злочинність» у бутстрап-системі суспільства не є взаємно локалізованими та не мають фундаментального характеру, адже поза системою взаємозв'язків, що формують бутстрап злочинності, її елементи («злочинець», «жертва злочину» тощо) є елементами бутстрап-системи суспільства як такої, так само, як і інших бутстрап-систем, що можуть бути відокремлені з метою дослідження, та бутстрап-системи Всесвіту в цілому.

Характерною рисою злочинності як бутстрап-системи є її здатність до колективного самовідтворення, коли всі елементи системи беруть участь у відтворенні одне одного та у колективному відтворенні системи зв'язків, що відповідають за таке відтворення (звісно, тут мова не йде про відтворення елементами злочинності людини, яка також може розглядатися як «елемент злочинності» в різних якостях, однак про відтворення її статусів «злочинця», «жертви» тощо). Крім того, злочинність має ознаки автопоетичної системи [48 – 54], яка здійснює саморозвиток шляхом «саморозкрутки», багаторівневого метарекурсивного процесу («бутстрапування»), що ми можемо спостерігати передусім на прикладі злочинних організацій, адже автономність злочинності в цілому щодо суспільства відносна – вона являє собою радше симпоетичну систему із позитивними зворотними зв'язками [55 – 56].

Частково уявлення про злочинність як про бутстрап-систему знаходить відображення в таких її визначеннях, як «феномен соціального життя у вигляді неприйнятної і небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнозумовленої кримінальної активності членів цього суспільства» [57], «різновид широко розповсюдженої соціальної практики, що реалізується у певному типі поведінки людини» [58] або «властивість суспільства відтворювати множину небезпечних для людини діянь, що піддаються кількісній інтерпретації та обумовлюють введення кримінально-правових заборон» [59]. Водночас, важко повністю погодитись з тим, що зміст поняття злочинності вичерпується самою лише протиправною соціальною діяльністю або ж здатністю до відтворення множини суспільно небезпечних діянь, хоча протиправна діяльність власне і являє собою процес бутстрапування, який відтворює мережу зв'язків, що забезпечує існування бутстрап-системи злочинності, яка, таким чином, як і будь-яка бутстрап-система, має здатність до самовідтворення.

Реалізуючись у бутстрап-системах, принципи самовідтворення та самоорганізації систем будуються на зворотних інформаційних зв'язках, коли внутрішня дія або зовнішній вплив на систему коректує параметри її розвитку та поведінки з метою збереження стійкості системи [60]. Констатація цієї обставини зосереджує нашу увагу на проблемі інформаційного детермінізму.

Для наук кримінального циклу проблема інформаційного детермінізму є відносно новою, і лише її каузальний аспект – так звана інформаційна причинність – предметно досліджується науковцями в контексті кримінального права. Істотний внесок у дослідження інформаційної причинності внесли зокрема В. Кудрявцев [61 – 63], М. Грінберг [64 – 65], А. Тер-Акопов [66], Р. Шаратов [67 – 69], Н. Ярмиш [7, 70] та інші вчені-кримінологи. Водночас, завдання науки кримінального права фактично обмежують простір досліджень питанням щодо того, чи потягли за собою шкоду, що інкримінується, так звані «інформаційні дії людини». В свою чергу, під інформаційними діями людини одні вчені розуміють суто такі дії, що безпосередньо пов'язані з передачею інформації, зокрема в складах злочинів у сфері комп'ютерної інформації (Г. Тимейко, В. Малінін [4 – 6]), інші ж поступово підходять до визнання загальноохоплюючої та «наскрізної» онтологічної ролі інформації у біологічних та соціальних процесах. Так, наприклад, Н. Ярмиш слушно зазначає – «характерно, що живі системи, в тому числі й людина, реагують не стільки на абсолютну енергію впливів, скільки на інформацію, котру несуть останні» [70, с. 119], і її наукові праці переконливо свідчать про те, що інформація може виступати як причиною настання шкідливих наслідків при вчиненні злочину, так і некаузальною детермінантою злочину, а також про те, що бездіяльність може завдати шкоди лише тоді, коли має інформаційний характер. Заслугує на увагу й визнання кримінологами того, що відсутність інформації – це також інформація (В.Кудрявцев, М. Грінберг [61 – 65]), і, відповідно, носій причини.

Вагому роль відіграє питання інформаційної причинності в наукових працях А. Тер-Акопова, на думку якого основну роль у інформаційній взаємодії відіграє правова норма, в тому числі в основі причинного зв'язку при бездіяльності «лежить дія інформації, що закладена у правовій нормі», оскільки остання «являє собою загальнообов'язкову інформацію з волі держави». Хоча ця точка зору і піддавалася критиці з підстав того, що причинний зв'язок не може залежати від суб'єктивної волі законодавця [7], слід визнати її цілком логічною і послідовною у контексті бутстрап-концепції злочинності, адже дійсно воля законодавця визначає один з видів інформаційного зв'язку суспільства і злочинності. Водночас, А. Тер-Акопов розглядає інформаційну причинність лише як один з видів нефізичної причинності, виділяючи поряд із нею психічну та духовно-моральну причинність, які за своєю суттю також є інформаційними (що, доречі, визнає і сам автор, зазначаючи про інформаційну природу духовно-моральної причинності [66]).

Ще одним безумовно прогресивним результатом досліджень інформаційної причинності в кримінальному праві слід визнати й обґрунтування відходу від тотальної ідеї встановлення причинно-наслідкового зв'язку у складі злочину, адже окремі склади злочинів сформульовані як такі, що передбачають не «спричинення», а «обумовлення», а отже – предмет досліджень не повинен обмежуватись виключно каузальною детермінацією.

Хоча як такої теорії інформаційного детермінізму у науках кримінального процесу та криміналістики немає, кримінально-процесуальний аспект дослідження проблем детермінізму також знаходиться в інформаційній площині, адже передусім мова йде про дослідження зв'язків між доказами та предметом доказування [71, 72], причому з'ясуванням суто генетичного (причинного) зв'язку дослідження не обмежуються [73].

В свою чергу, дослідження проблеми детермінізму та, зокрема, причинності, в кримінально-процесуальному аспекті створює необхідні передумови для кримінологічного вивчення проявів загального взаємозв'язку, в тому числі проявів категорій причини і наслідку в кримінальному судочинстві. Якщо в кримінально-процесуальній науці увага акцентується на визначенні таких, що підлягають доказуванню юридично значущих ознак причинного зв'язку, то криміналістика має за мету дослідження ситуативних

ознак явищ, що дозволяють дійти висновку про наявність чи відсутність причинно-наслідкового зв'язку, розкрити процес відображення, простежити генетичну зумовленість та залежність результату відображення – «відтиску» явища, що досліджується, та об'єкту, що відображується – події злочину, з усіма взаємозв'язками, що мають значення для процесу доказування [74]. Тож криміналістика має справу більшою мірою з гносеологічною стороною детермінізму, в тому числі каузального, причому у ретроспективному ракурсі. Так само, як і для криміналістики, дослідження інформаційних зв'язків є актуальним і для оперативно-розшукової діяльності (фактично, це і становить основний зміст оперативно-розшукової діяльності), з тією лише різницею, що ракурс такого дослідження переважно є перспективним.

Кримінологія, на відміну від кримінального права, маючи потребу у розробці «точних і зрозумілих положень про причини злочинності, про умови і обставини, що їй сприяють» [75], частіше звертається до загального комплексу детермінант злочинності, аніж суто до причинності, хоча низка наукових праць присвячена саме проблемам причинності в кримінології [46, 61], і меншою мірою опікується з'ясуванням загальнофілософської сутності причинності або ж детермінації в цілому. При цьому окремі роботи містять вказівку саме на інформаційний характер причинності в кримінології [76, с. 207; 77, с. 15 – 16], інші ж ведуть мову про криміногенні фактори або ж криміногенний комплекс, які при уважному розгляді також виявляють інформаційну природу. Так, Я. Гілінський у криміногенному комплексі (радіше не причинному, а саме детермінаційному комплексі злочинності) як основний фактор визначає протиріччя між потребами людей і різними можливостями для їх задоволення, які залежать передусім від місця індивіда або групи в соціальній структурі суспільства, яке, виявлене у формі соціальної невлаштованості та невдоволеності, долається індивідом, виходячи з особистісних властивостей. Як бачимо, мова йде про зв'язок інформаційного характеру, зумовлений використанням оціночних категорій, та психологічним складом особистості. При цьому Я. Гілінський, який вважає, що злочинність не має специфічної причини, фактично надає їй обрисів бутстрап-системи, зазначаючи з приводу причинно-наслідкового зв'язку наступне – це «лише одна з форм взаємозв'язків між елементами системи або між системами, причому зв'язок достатньо жорсткий і такий, що більш-менш чітко може бути виділений лише на рівні відносно простих, механічних систем. Уже біологічні, а тим більше соціальні системи та процеси, що в них протікають, є настільки складними, вірогідними, нелінійними, стохастичними, що виділити «причину-наслідок» виявляється в принципі неможливо. В цьому сенсі соціальні процеси «ближче» до квантової фізики, ніж до класичної механіки». І продовжує далі: «Злочинність – штучний соціальний конструкт, що не має якісної визначеності (*per se, sui generis*) у реальній дійсності. Не можна знайти специфічну причину конструкта, що чудернацько змінюється в часі і просторі з волі законодавця, влади» [46]. Тож так само, як і для будь-якої бутстрап-системи, причини і їх наслідки (як явища, що можуть бути ізольовано досліджені) для системи злочинності не становлять фундаментальних паттернів, а причинно-наслідковий зв'язок – фундаментальної структури (зокрема, ще В. Кудрявцев зазначав про існування так званого вірогідного аспекту причинності, коли зміна однієї з умов за тієї ж самої причини визначає інший результат [61]). Доступною для пізнання є лише гнучка мережа взаємозв'язків, які, виходячи з особливостей їхнього характеру та змістовного наповнення, слід вважати інформаційними.

Як вже зазначалося, концепція бутстрапу визначає зв'язок «інформація-свідомість» таким самим онтологічним проявом Всесвіту, як і зв'язок «енергія-матерія» [78]. Новітні результати наукових досліджень свідчать про те, що матеріальна та знакова складові в організмі та складних системах мають дуальний характер [79], причому молекулярно-нуклеїнова сутність (фізичне тіло) являє собою лише наслідок інформаційних взаємодій, тоді як першоосною слід вважати інформаційну форму речовини [80]. Що ж до соціальних систем, не викликає сумнівів те, що будь-які соціальні зв'язки містять інформаційно-семантичну детермінанту, та, відповідно, мають інформаційну природу. Суспільство функціонує і розвивається як інформаційний простір, утворений множиною інформаційних взаємозв'язків, у якому кожний окремий соціальний феномен як результат інформаційної взаємодії існуючих факторів та обставин, що його зумовлюють, являє собою співвідносну точку інформаційного континуума. Найбільш істотні соціальні явища стають при цьому «концентрацією» інформаційних взаємозв'язків, фактично – бутстрап-системами. Тобто всі впливи, які фіксуються в рамках реальності, можуть бути систематизовані як різні види інформаційних взаємодій (адже з точки зору інформаційно-детермінаційного підходу інформацією є все те, що здатне викликати зміни як показник нового інформаційного стану реальності, тож будь-який вплив є способом передачі інформації), які розрізняються за кількістю та змістом інформації, які проводяться, визначаючи таким чином інформаційну детермінацію реальності. При цьому, чим вищим є рівень інформаційної організації, тим більш високоінформаційним є детермінуючий вплив на навколишнє середовище.

Саме інформаційний детермінізм є внутрішнім, істотним взаємозв'язком соціальних явищ, і саме у суспільстві інформаційна зумовленість отримує найбільш яскравих проявів. Жодне соціальне явище не виникає без відповідної інформаційної зумовленості, і характерним для неї є те, що об'єкти, на які

справляється вплив, так само, які фактори впливу, мають власну інформаційну активність, а відповідно, можуть зворотно зумовлювати зміну факторів впливу (так, наприклад, той чи інший фактор інформаційного впливу на людину може змінювати свій характер залежно від способу сприйняття, обробки та усвідомлення інформації людиною).

Інформаційний детермінізм у бутстрап-системах зумовлює не лише взаємний вплив учасників та факторів інформаційного обміну, але й можливість зміни самої системи внаслідок кількісної та якісної зміни мережі інформаційних зв'язків. Так, наприклад, будь-яка взаємодія між біологічними організмами має знаковий характер та змінює семіотичні характеристики навколишнього середовища [81 – 82], а також має своїм результатом знання, яке утворює базис для наступних взаємодій, що також змінює середовище як інформаційний простір. Це ж є вірним і для соціального середовища. Крім того, фізичне знищення предмету, минулість події або завершення процесу не тягнуть за собою анулювання інформації, за якою їх може бути відтворено, та не призводить до змін у навколишньому середовищі (біологічних чи соціальних бутстрап-системах) без відповідної зміни його інформаційної моделі, тоді як зміна або відсутність інформації щодо предмету, події або процесу змінює їх «буття» або ж навіть ставить його під сумнів. Вирішальний характер інформаційного детермінізму отримав також і експериментальне підтвердження – зокрема, японським вченим вдалося реалізувати на практиці розумовий експеримент Дж. Максвелла, що дозволило дійти висновку про те, що зміна стану системи може бути досягнута без передачі додаткової енергії і виключно за рахунок використання інформації про стан системи [32].

Отже, ще раз звернемо увагу на сутність бутстрап-концепції – існування системи забезпечується не ієрархією елементів, а певною мережею взаємозв'язків, отже, при зміні мережі взаємозв'язків елементи системи втрачають свою якість як такі. З урахуванням дуального взаємозв'язку цілого і частин, щодо якого зазначалося вище, виключення елемента із складу системи спричинює зміну мережі взаємозв'язків, та, відповідно, зміну системи. Якщо ж відповідний елемент є єдиним у своєму класі або ж із системи остаточно виключається певний клас елементів – система припиняє своє існування або трансформується на якісно нову систему. Інформаційний характер детермінізму у бутстрап-системах дозволяє використовувати для зміни системи закономірності інформаційного обміну та особливості інформаційних взаємозв'язків (зокрема, зворотну зумовленість). Для системи злочинності класичним прикладом дії зазначених принципів бутстрап-концепції є декриміналізація – зміна суспільством закону породжує послідовно зміну мережі взаємозв'язків, «випадіння» окремих елементів, і, як наслідок – зміну системи в цілому. Звісно, декриміналізація не є способом протидії злочинності та панацеєю від пов'язаних з існуванням злочинності проблем – цей приклад лише демонструє дієвість впливу на мережу зв'язків задля зміни системи, що є вірним для будь-якої ділянки мережі взаємозв'язків у бутстрап-системі. Однак так само, як зміна інформаційного зв'язку «суспільство-закон-злочинність» змінює в цілому злочинність як систему (хоча й суто формально), змінює її відповідно і зміна (або ж руйнація) будь-якої іншої ділянки інформаційних взаємозв'язків. Принципово важливим в цьому сенсі є те, що вплив на мережу взаємозв'язків дозволяє змінювати систему без виявлення точної кількості елементів та виведення їх за рамки системи – адже для бутстрап-системи злочинності мова йде поперше, про невизначені множини елементів, а по-друге – про невизначену множину класів (видів) елементів. Так, будь-яка конкретна подія злочину, будь-яка особа, що вчинила злочин, та будь-яке з явищ, що детермінують злочинність та її конкретизовані прояви тощо входять як елементи до зазначеної системи, що робить неможливим їх вичерпне встановлення, не кажучи вже про виведення з системи (це, зокрема, ставить під сумнів ефективність використання статистичних показників як єдиного критерію оцінки стану злочинності).

Викладене дозволяє дійти висновку про обґрунтовану необхідність дослідження явища злочинності саме як бутстрап-системи із зосередженням наук кримінального циклу на пізнанні мережі інформаційних взаємозв'язків у вказаній системі (у аспектах, зумовлених предметами відповідних наук), оскільки такий підхід дозволить забезпечити не лише системну протидію злочинності, але й ефективне забезпечення кримінологічної безпеки. Кримінологічна безпека являє собою не просто складову національної безпеки та певний стан захищеності життєво важливих інтересів особи, держави, суспільства та навколишнього природного середовища (стан захищеності від кримінальних внутрішніх і зовнішніх загроз засобами кримінологічної профілактики, кримінально-правовими засобами та засобами інших галузей права кримінального циклу, а також за допомогою відповідної юридичної (в тому числі й правоохоронної) діяльності, та суб'єктивне усвідомлення такого стану захищеності), а своєрідну бутстрап-систему, яка знаходиться із бутстрап-системою суспільства у такому ж зв'язку, що й злочинність. Злочинність та кримінологічна безпека як бутстрап-системи між собою також перебувають у дуальному взаємозв'язку протилежностей – «зменшення» злочинності «збільшує» кримінологічну безпеку і навпаки. Тож використання знань про принципи існування бутстрап-систем та закономірностей інформаційного детермінізму дозволяють змінювати структуру, кількісні та якісні показники обох систем відповідно,

виконуючи при цьому основоположне для наук кримінального циклу завдання – забезпечення кримінологічної безпеки особи, держави, суспільства та навколишнього природного середовища.

Застосування бутстрап-концепції у пізнанні злочинності має непересічне значення для всіх наук кримінального циклу, адже привносить нові ідеї щодо співвідношення загальної детермінації та свободи волі при вчиненні злочину [83 – 85], розуміння інформаційної причинності, причин та умов злочинності, причинно-наслідкового зв'язку у механізмі злочину, так званого «елементу вірогідності», відображення механізму злочину, прогностичних можливостей правоохоронних органів тощо. Однак для кримінології ця концепція взагалі є знаковою, адже через відмову від незмінних фундаментальних складових дозволяє не лише зняти протиріччя у доктринах основних кримінологічних шкіл («діалектичної», «психологічної», «соціологічної»), примиривши їх з доктриною соціального натуралізму та уникнувши водночас механічного об'єднання доктрин, але й дозволяє визначити нові перспективні напрямки досліджень передусім для віктимології та теорії попередження злочинності, а також підтверджує доцільність практичного спрямування зусиль у напрямку, визначеному О. Костенком – досягнення стану узгодженості суспільного життя із законами соціальної природи (а відповідно – й кримінологічної безпеки) за допомогою культури [86], адже культура у широкому сенсі є одним з універсальних засобів зменшення ентропії та зміни інформаційних взаємозв'язків.

В свою чергу, така постановка питання виводить на перший план не лише кримінологічну безпеку, але й іншу складову національної безпеки – інформаційну, яка стає основним знаряддям і запорукою забезпечення кримінологічної безпеки, що є цілком логічним в умовах реалізації ноосферного підходу до існування людини, соціуму та природи.

III Висновки

Результати проведеного дослідження дозволяють дійти висновків про те, що в умовах ноосферного розвитку та поступового відходу від картезіанської парадигми об'єктивною необхідністю стає й відповідне реформування поглядів на злочин та злочинність. Перспективним в цьому контексті видається застосування бутстрап-концепції та розгляд злочинності як бутстрап-системи, якій властиві відповідні загальні риси бутстрап-систем. На перший план, таким чином, виходить проблема інформаційного детермінізму та інформаційної безпеки, адже пізнання та використання в науках кримінального циклу та правоохоронній практиці закономірностей існування інформаційних взаємозв'язків відкриває нові перспективи в досягненні їх основної спільної мети – забезпечення кримінологічної безпеки.

Література: 1. Лунев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. – М.: НОРМА, 1997. – С. 16. 2. Современная философия: Словарь и хрестоматия / Отв. ред. В. П. Кохановский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – С.22. 3. Князев Н. А. Проблема причинности в философии (концепция двух уровней) : Дис. ... докт. филос. наук: 09.00.01. – СПб., 1993. – 267 с. 4. Тимейко Г. В. Общие вопросы ответственности за бездействие по советскому уголовному праву: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. – М., 1965. – 19 с. 5. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1977. – 216 с. 6. Малинин В. Б. Причинная связь в уголовном праве: Вопросы теории и практики: Дис.... д-ра юрид. наук. – СПб: Санкт-Петербургский университет МВД России, 1999. – 399 с. 7. Ярмы Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ): Монография. – Харьков: «Право», 2003. – 512 с. 8. Трайни А. Н. Уголовное право. Общая часть. – М., 1929. – С. 318-320. 9. Меркушев М. Н. Вопросы причинной связи в уголовном праве // Вопросы уголовного права и процесса. – Минск, 1958. – С. 4-5. 10. Дазель П. С., Причинная связь в преступлениях, совершаемых по неосторожности // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1981 – С. 31. 11. Лысов М. Д. Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1972. – 176 с. 12. Тарасов К. Е. Гносеологические корни идеализма. – М.: Политиздат, 1974. – С. 23. 13. Пахомов Б. Я. Необходимость и случайность, возможность и действительность в причинных связях // Современный детерминизм и законы природы. – М.: Мысль, 1973. – С. 179. 14. Перминов В. Я. Проблема причинной связи в философии и естествознании. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – С. 25, 35-37, 39-40. 15. Плешаков В. А. Криминологическая безопасность и ее обеспечение в сфере взаимодействия организованной преступности и преступности несовершеннолетних: Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 : Москва, 1998. - 323 с. 16. Аванесов Г. А. Понятие и суть криминологической безопасности / Г. А. Аванесов, С. М. Иншаков, С. Я. Лебедев, Н. Д. Эриашвили / Под ред. Г. А. Аванесова. — 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. - 495 с. 17. Бабаїв М. М. Криминологическая безопасность как концептуальная основа и главная цель уголовной политики // Актуальные проблемы уголовного права, криминологии, законодательства и правоохранительной

деятельности: материалы научно-практического семинара памяти профессора, д.ю.н., заслуженного деятеля науки РФ А. С. Михлина. 20 октября 2008 г. – М.: Дело, 2009. – С. 28-41. **18.** Мюллер В. К. Англо-русский словарь. – М.: Русский язык, 1995. – 843 с. **19.** Новый большой англо-русский словарь/под ред. акад. Ю. Д. Апресяна, проф. Э. М. Медниковой. -27.02.2012[Электронный ресурс]. Режим доступа: dic.academic.ru. **20.** Большой англо-русский политехнический словарь - 27.02.2012[Электронный ресурс]. Режим доступа: www.classea.ru. **21.** Чу, Дж. Аналитическая теория S –матрицы. – М.: Мир, 1968. - 150 с. **22.** Chew G. F. “Bootstrap”: a scientific idea? – “Science”, 1968, vol.161, N. 3843, p. 762-763. **23.** Капра Ф. Даофизики. – СПб., “ОРИС”, ”ЯНА-ПРИНТ, 1994. – 302 с. **24.** David Bohm: Wholeness and the Implicate Order, 1980. – p. 48. **25.** Гейзенберг В. Физикаифилософия. Часть и целое – М.: Наука, 1990. – 400 с. **26.** Вернадський В. І. Несколько слов о ноосфере//Научная мысль как планетное явление. – М.: Наука, 1991. – С.191-234. **27.** К. Г. Юнг. Синхронистичность. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1997. – 272 с. **28.** Козырев Н. А. О возможности экспериментального исследования свойств времени, 1971. - 17.02.2012[Электронный ресурс]. Режим доступа: www.univer.omsk.su/omsk/sci/kozyrev/paper1.win.txt. **29.** Казначеев В. П. Феномен человека: космические и земные истоки. – Новосибирск: Книжн.изд-во, 1991. – 128 с. **30.** Казначеев В. П. Взгляды В. И. Вернадского и феномен гормезиса, возможность генетического дефолта в эволюции биосферы и эволюции человеческого разума – 23.02.2012 [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.trinitas.ru/rus/doc/0203/001a/02030018.htm. **31.** Украинцев Б. С. – Самоуправляемые системы и причинность. М., «Мысль», 1972. - 254 с. **32.** Физики научились преобразовывать информацию в энергию (16.11.2010) // Комментарии. – 23.01.2012[Электронный ресурс]. Режим доступа: world.comments.ua. **33.** Расторгуев С. П. Информационная война. - М.: Радио и связь, 1998.- 415 с. **34.** Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – С.173. **35.** Криминология. – Изд. 3-е, испр. И доп. – М.:Юрид. Лит-ра, 1976. – С.109. **36.** Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика. – М.: Академия МВД СССР, 1980. – С. 159. **37.** Долгова А. И. Преступность и общество. – С.47. **38.** Коган В. М. Социальные свойства преступности. – М., 1977. – С.37. **39.** Стручков Н. А. Преступность как социальное явление: лекции по криминологии. – Л. 1979. – С. 14. **40.** Криминология: приглашение к дискуссии: монография/ авт. Кол.: А. В. Баляба, Е. В. Виленская, С. А. Дидоренко, Б. Г. Розовский. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – С. 67-68. **41.** Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань. – К., 1997 – С. 19. **42.** Дань шин И Н. Общетеоретические проблемы криминологии: монография. – Х.: Прапор, 2005. – С. 55. **43.** Зелинский А Ф. Криминология: учебное пособие. – Харьков, 2000. – С. 24. **44.** Зелинский А. Ф. Криминальная психология. – К.: Юринком Интер, 1999. – С. 90-105. **45.** Голина В. В. О понятии «преступность». – В сб.: Преступность, социальный контроль и защита прав личности// Материалі 2-го міжнародного причерноморського соціально-девіантологічного симпозіуму. – Т.1. – О., 1996. – С. 48-49. **46.** Гилинский Я. И. Генезис преступности. Проблема причинности в криминологии//Российский ежегодник уголовного права. 2007. - СПбГУ, 2008. - С. 382-389. **47.** Казанський А. Б. Модели организационно замкнутых систем и контуры развития новых подходов в области искусственного интеллекта и когнитивной науки [Электронный ресурс]. Режим доступа: spkurdymov.narod.ru/kazanskiy.html. **48.** Матурана У., Варела Ф. Древо познания. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с. **49.** Varela, F. J., H. R. Maturana and R. Uribe. The organization of living systems, its characterization and model. – Biosystems, 1974, 5. – P. 187-196. **50.** Varela F. Principles of Biological Autonomy . Elsevier/Noth-Holland, New York, 1979. – 306 p. **51.** Varela F., E. Thompson and E. Rosch. The Embodied Mind: Cognitive science and human experience. – Mit Press, Cambridge, 1991. **52.** Von Foerster, H. On self-organizing systems and their environments, in: Self-Organizing Systems, (M. Yovis and S. Cameron, eds.). - Pergamon Press, London, 1966. **53.** Palmer, K. The Ontological Foundation of Autopoietic Theory. A Tutorial. Copyright 1996, published on the autopotesis@think.net email list 960116 URL <http://server.snni.com:80/~palmer/thinknet.html> . **54.** Palmer, K. Vajra Logic and Mathematical Meta-models for Meta-systems Engineering: on the Foundation of Holonomic Metasystems Theory and Engineering. – Copyright 2001 K. D. Palmer. All Rights reserved. Version 0.01; 11/20/01; v101a01.doc. **55.** Dempster, B. Sympoietic and autopoietic systems: A new distinction for self-organizing systems, in Allen JK and Wilby J (eds.). Proceedings of the World Congress of the Systems Sciences and ISSS, 2000. **56.** Коротаев А. В. Периодизация истории: Мир-Системы и математические макромоделли социально-исторических процессов// История и математика: Проблемы периодизации исторических макропроцессов. – М.: КомКнига, 2006. – С. 129-132. **57.** Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: в 3 кн.//Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки: кн.1. – К., Ін Юре, 2007. – С. 139. **58.** Дрёмин В. Н. Преступность как социальная практика: монография: институциональная теория криминализации общества: Монография. – О.: Юридична література, 2009. - С. 520. **59.** Шестаков Д. А. Криминология. Преступность как свойство общества. – СПб.: Лань, 2001. – С. 72. **60.** Кочевых И. П. Энергия. Материя. Информация// Информатизация и новые технологии, 1995, 2. – С. 19-24. **61.** Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. М., 1968. – 173 с. **62.** Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (О структуре индивидуального

преступного поведіння). – М.: «Проспект», 2007. – 176 с. **63.** Кудрявцев В. Н. Противоправное бездействие и причинная связь // Советское государство и право. – 1967, № 5. – С. 31. **64.** Гринберг М. С. Место преступной небрежности в ряду возмущающих явлений (помех) // Проблемы борьбы с преступной неосторожностью / Научн. ред. П. С. Дагель. – Владивосток: ДВГУ, 1978. – с. 31-39. **65.** Гринберг М. С. Субъективный критерий неосторожности и проблемы причинной связи // Актуальные правовые вопросы борьбы с преступностью: Сб. ст. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1988. – С. 16-22. **66.** Тер-Акопов А. А. Преступление и проблемы нефизической причинности в уголовном праве. – М.: «ЮРКНИГА». – 480 с. **67.** Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. – СПб: Юрид. центр Пресс, 2001. – 298 с. **68.** Шарапов Р. Д. К вопросу о бездействии в уголовном праве // Правоведение. – 1998, № 3. – С.100-102. **69.** Шарапов Р. Д. Психический вред как следствие девиантного поведения в уголовном праве // Девиантология в России: история и современность. Сборник тезисов докладов и сообщений на Всероссийской научно-практической конференции, г. Тюмень, 21-22 октября 2003. Г. – Тюмень: Изд-во Тюмен.юрид.ин-та МВД РФ, 2003. – С. 32-33. **70.** Ярмиш Н. Проблема інформаційної причинності у науці кримінального права // Право України. – 2003, № 7. – С. 119-121. **71.** Гродзинський М. М. Улики в советском уголовном процессе. — Ученые труды ВИЮН, вып. VII. М., 1944, с. 79. **72.** Строгович М. С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. М., 1955. - с. 351. **73.** Эйсмэн А. А. О формах связи косвенных доказательств. - Вопросы криминалистики. - 1964, № 11. - С. 15. **74.** Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 т. – М.: Юрист, 1997 (т.2) – С. 393-403. **75.** Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию. - М., 1965. - С. 23. **76.** Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник.— М.: Юрид. лит., 1985.— 416 с. **77.** Минин А. Я. Информатизация криминологических исследований: (теория и методология).— Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 1992. – 136 с. **78.** Вовченко В. Н. Духовная экоэтика в мире сознания и в Интернете // Сознание и физическая реальность. Т. 2. № 4. 1997. С. 1-14. **79.** Pattee, Howard H. Cell psychology: an evolutionary approach to the symbol-matter problem. In: Cognition and Brain Theory Vol. 5, no. 4, 1982, pp. 325-341. **80.** Казначеев В. П., Акулов А. И., Кисельников А. А., Мингазов И. Ф. Выживаниенаселения России. Проблемы «Сфинкса XXI века». Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 2000. – 231 с. **81.** Grasse, P.P. La reconstruction d'unidetes coordinations inter-individuelles chez Bellicositemes natalensis et Cubitermessp. La theorie de la stigmergie: Essai d'interpretation des termites constructeurs.- Insectes Sociaux, 6, 1959, pp. 41-83. **82.** Джонс М. Т. Программирование искусственного интеллекта в приложениях. – М.: ДМК Пресс, 2004. – 312 с. **83.** Quastler H. The emergence of biological organization. New Heaven and London: Yale University Press, 1964. / Кастлер Г. Возникновение биологической организации. - М.: Мир, 1967. – 92 с. **84.** Колупав А. Г., Чернавский Д. С. Перемешивающий слой. // Кратки сообщения по физике.– 1997.– №1-2.– С.12–18. **85.** Курдюмов С. П., Малинецкий Г. Г. Нелинейная динамика и проблемы прогноза // Вестник Российской академии наук, т. 71, № 3, 2001. – С. 210-232. **86.** Костенко О. М., Культура і закон - у протидії злу: Монографія. – К.: Атіка, 2008. – 352 с.

УДК 354:007

ВПЛИВ ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Ігор Гриненко, Дарія Прокоф'єва-Янчиленко*

Національна Академія Служби безпеки України, *Служба безпеки України

Анотація: Розглядаються проблеми, пов'язані із впливом віртуальних спільнот на національну та міжнародну безпеку.

Summary: The article deals with the issues of influence, posed by virtual communities on national and international security.

Ключові слова: Інформаційна сфера, інформаційна безпека, віртуальні спільноти, «хактивізм»

І Вступ

Інформаційна революція зумовлює появу нових викликів у сфері політики, культури, економіки та національної безпеки. Прогрес комунікаційних систем, нові методи зберігання інформації вимагають приділення додаткової уваги таким питанням, як захист персональних даних, національний суверенітет та безпека суспільства. Ці зміни також зумовлюють нові погляди на національну безпеку та вимагають інноваційного реагування на сучасні загрози. На міжнародній арені з'являються нові актори – віртуальні об'єднання, що досить швидко набувають можливості суттєво впливати на сферу національної та